

Katarzyna Małysa-Sulińska¹

Uniwersytet Jagielloński
ORCID ID: 0000-0002-6406-8851

Marcin Wujczyk²

Uniwersytet Jagielloński
ORCID ID: 0000-0002-4620-4899

ZAWIESZENIE DZIAŁALNOŚCI WYKONYWANEJ W FORMIE KANCELARII RADCY PRAWNEGO W ZWIĄZKU ZE SPRAWOWANIEM OPIEKI NAD OSOBĄ Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest analiza regulacji normatywnych odnoszących się do możliwości ustalenia prawa do świadczenia dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością w przypadku zawieszenia działalności gospodarczej prowadzonej przez radcę prawnego. Przedstawiono w nim zarówno sposoby wykonywania zawodu radcy prawnego, zawieszenie działalności wykonywanej w formie kancelarii radcy prawnego, jak i rodzaje świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością, a także przesłanki determinujące możliwość ustalenia tych świadczeń.

¹ Doktor habilitowana, profesor w Katedrze Prawa Samorządu Terytorialnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, a także członek etatowy w Samorządowym Kolegium Odwoławczym w Krakowie.

² Doktor habilitowany, Katedra Prawa Pracy i Polityki Społecznej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, radca prawny.

Słowa kluczowe: sposoby wykonywania zawodu radcy prawnego, zawieszenie działalności wykonywanej w formie kancelarii radcy prawnego, rodzaje świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością, niepodjęcie albo rezygnacja z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej

1. Wstęp

W ostatnim czasie podnosi się konieczność zmian w zakresie regulacji normatywnych odnoszących się do wsparcia udzielanego przez państwo opiekunom osób z niepełnosprawnościami. Wskazuje się przy tym, że opiekę tę często sprawują osoby posiadające kompetencje, wykształcenie oraz potencjał do wykonywania pracy lub innej działalności zarobkowej w sposób, który nie utrudnia sprawowania opieki nad osobą z niepełnosprawnością. Podnosi się również, iż zmieniające się warunki świadczenia pracy, w tym dynamiczny rozwój nowoczesnych technologii umożliwiających prowadzenie aktywności zawodowej w zaciszu domowym, sprzyjają takiej organizacji pracy, która umożliwi łączenie obowiązków opiekuna osoby z niepełnosprawnością i aktywności zawodowej³.

W aktualnym stanie normatywnym świadczenie opiekuńcze może być przyznane wyłącznie w przypadku, gdy opiekun osoby z niepełnosprawnością jest osobą nieaktywną zawodowo, gdyż ustalenie prawa do tego świadczenia determinowane jest niepodjęciem lub rezygnacją z zatrudnienia, lub innej pracy zarobkowej. Mając na uwadze powyższe, analizy wymaga, czy zawieszenie przez radcę prawnego działalności zawodowej prowadzonej w formie kancelarii prawnej wypełnia tę przesłankę, czy też jej ziszczenie musi wiązać się z zakończeniem działalności prowadzonej w tej formie. Nie można bowiem pomijać okoliczności, że podjęcie przedmiotowej opieki stanowi dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością sytuację nową i niepewną, której może on nie sprostać, a także, że często sprawowanie takiej opieki stanowi stan przejściowy, który trwa tak długo, jak możliwe jest jej sprawowanie w warunkach domowych. W takich przypadkach racjonalne jest czasowe zawieszenie przez radcę prawnego działalności zawodowej prowadzonej w formie kancelarii prawnej, a nie jej ostateczne zakończenie.

2. Prowadzenie kancelarii radcy prawnego jako jeden ze sposobów wykonywania zawodu radcy prawnego

Zawód radcy prawnego ze względu na swoje szczególne znaczenie i konieczność zapewnienia odpowiedniego poziomu udzielanej pomocy prawnej może być wykonywany w formach wskazanych w art. 8 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych⁴. Radca prawny może zatem wykonywać zawód w ramach stosunku pracy, na podstawie umowy

³ Zob. uzasadnienie inicjatywy ustawodawczej Senatu RP X kadencji dotyczącej projektu ustawy o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych, druk nr 273, <https://www.senat.gov.pl/prace/druki/record,11138.html>.

⁴ T.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1166 ze zm. (dalej: u.r.p.).

cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz w spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej lub komandytowej, przy czym współnikami w spółkach cywilnej, jawnej i partnerskiej oraz komplementariuszami w spółce komandytowej mogą być wyłącznie radcowie prawni lub radcowie prawni i adwokaci, a także prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie ustawy z 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej⁵, a wyłącznym przedmiotem działalności takich spółek jest świadczenie pomocy prawnej. Zaznaczenia wymaga, że radca prawny jest zobowiązany zawiadomić radę właściwej okręgowej izby radców prawnych o podjęciu wykonywania zawodu i formach jego wykonywania, o adresie i nazwie kancelarii lub spółki, a także o każdej zmianie tych informacji.

Niniejszy artykuł odnosi się do działalności wykonywanej w formie kancelarii radcy prawnego. Została ona zdefiniowana w regulaminie wykonywania zawodu radcy prawnego jako forma wykonywania zawodu we własnym imieniu i na własny rachunek przez radcę prawnego prowadzącą działalność gospodarczą⁶. Zaznaczenia wymaga przy tym, że przez działalność gospodarczą rozumieć należy zorganizowaną działalność zarobkową, wykonywaną we własnym imieniu i w sposób ciągły⁷. Z kolei przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, wykonująca działalność gospodarczą.

Sytuację prawną przedsiębiorców, w tym będących radcami prawnymi, poddano regulacji w przepisach ustawy z 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców⁸. Osoba wykonująca we własnym imieniu i indywidualnie zawód radcy prawnego w sposób zorganizowany i ciągły (prowadząc kancelarię radcy prawnego) jest bowiem przedsiębiorcą w rozumieniu przepisów przywołanej powyżej ustawy⁹, a w konsekwencji ciąży na niej wiele obowiązków określonych w tej ustawie. Podkreślenia wymaga przy tym, że w sytuacji, gdy przepis odrębnej ustawy stanowi, że dany rodzaj działalności jest działalnością regulowaną, a taką jest świadczenie usług przez radcę prawnego, przedsiębiorca może ją wykonywać, jeżeli spełnia określone tam szczególne warunki i uzyskał wpis w rejestrze działalności regulowanej¹⁰. Na podstawie przepisów regulujących daną

⁵ Dz.U. z 2020 r. poz. 823 (dalej: u.ś.p.z.p.p.).

⁶ Zob. § 2 pkt 5 załącznika do uchwały nr 94/IX/2015 Krajowej Rady Radców Prawnych z 13 czerwca 2015 r., <https://www.oirp.warszawa.pl/wp-content/uploads/2014/06/Uchwa%C5%82a-Nr-94-IX-2015-KRRP-z-13.05.2015-r.-w-spr.-Regulaminu-wykonywania-zawodu-radcy-prawnego.pdf>.

⁷ Zob.: A. Walaszek-Pyziół, *Swoboda działalności gospodarczej. Studium prawne*, Kraków 1994, s. 30–32; C. Kosikowski, *Publiczne prawo gospodarcze Polski i Unii Europejskiej*, Warszawa 2010, s. 215; S. Koroluk, *Cechy działalności gospodarczej w świetle ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, [w:] A. Powałowski, S. Koroluk, *Podjęmowanie działalności gospodarczej w świetle regulacji prawnych*, Bydgoszcz–Gdańsk 2005, s. 33; uchwała SN z 30 listopada 1992 r., III CZP 134/92, OSNCP 1993/5, poz. 79.

⁸ Dz.U. z 2021 r. poz. 162 ze zm. (dalej: pr.przeds.).

⁹ T. Mihułka, M. Warchoła, *Ustawa – Prawo przedsiębiorców*, [w:] *Konstytucja biznesu*, red. A. Borkowski, dodatek do „Dziennika Gazety Prawnej”, Warszawa 2018, s. 17; wyroki: Naczelnego Sądu Administracyjnego z 20 września 2007 r., II FSK 1028/06, LEX nr 377519; z 16 listopada 2006 r., II FSK 1375/05, LEX nr 291825 oraz wyroki: Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 24 czerwca 2008 r., I SA/Kr 671/07; WSA w Warszawie z 29 października 2008 r., III SA/Wa 962/08, WSA w Kielcach z 11 marca 2010 r., I SA/Ke 131/10 oraz WSA w Gdańsku z 27 stycznia 2016 r., I SA/Gd 1725/15 (wyrok WSA we Wrocławiu z 4 sierpnia 2016 r., I SA/Wr 483/16, LEX nr 2100254).

¹⁰ Zob. art. 43 ust. 1 pr.przeds.

działalność gospodarczą organ prowadzący rejestr działalności regulowanej dokonuje wpisu na wniosek przedsiębiorcy po złożeniu przez niego oświadczenia o spełnieniu warunków wymaganych do jej wykonywania¹¹.

Mając na uwadze przedmiot niniejszego artykułu, wskazać należy, że działalność gospodarcza prowadzona w formie kancelarii radcy prawnego może zostać zawieszona. Zawieszenie to należy przy tym rozumieć jako czasowe wstrzymanie aktywności ekonomicznej przedsiębiorcy wykonującego działalność gospodarczą¹². Jak bowiem wskazano w przepisach pr.przeds., przedsiębiorca, który nie zatrudnia pracowników, może zawiesić wykonywanie działalności gospodarczej¹³. Z uprawnienia tego może skorzystać również przedsiębiorca zatrudniający wyłącznie pracowników przebywających na urlopie macierzyńskim, wychowawczym lub rodzicielskim¹⁴.

Zawieszenie wykonywania działalności gospodarczej może nastąpić na czas nieokreślony lub określony, lecz okres ten nie może być krótszy niż 30 dni¹⁵. Nie obowiązuje także ograniczenie dotyczące możliwości zawieszenia działalności przed dniem złożenia wniosku. Okres zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej rozpoczyna się od dnia wskazanego we wniosku o wpis informacji o zawieszeniu wykonywania działalności gospodarczej i trwa do dnia wskazanego w tym wniosku albo we wniosku o wznowienie wykonywania działalności gospodarczej, albo do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego¹⁶.

Przedsiębiorca, który zawiesza prowadzoną działalność, uzyskuje szczególny status. Z jednej strony w okresie zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej nie może on jej wykonywać i osiągać z tego tytułu bieżących przychodów, z drugiej zaś zachowuje szereg uprawnień. W szczególności przedsiębiorca taki: może wykonywać wszelkie czynności niezbędne do zachowania lub zabezpieczenia źródła przychodów, w tym rozwiązywania zawartych wcześniej umów; może przyjmować należności i jest obowiązany regulować zobowiązania, powstałe przed datą zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej; może zbywać własne środki trwałe i wyposażenie; ma prawo albo obowiązek uczestniczyć w postępowaniach sądowych, postępowaniach podatkowych i administracyjnych związanych z działalnością gospodarczą wykonywaną przed datą zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej; wykonuje wszelkie obowiązki nakazane przepisami prawa; może osiągać przychody finansowe, także z działalności prowadzonej przed datą zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej; może zostać poddany kontroli na zasadach przewidzianych dla przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą; może powołać albo odwołać zarządcę sukcesyjnego¹⁷. Zawieszenie

¹¹ Zob. art. 43 ust. 2 pr.przeds.

¹² A. Powałowski, *Zawieszenie wykonywania działalności gospodarczej*, [w:] *Leksykon prawa gospodarczego publicznego*, red. A. Powałowski, Warszawa 2015, s. 376.

¹³ Zob. art. 22 ust. 1 pr.przeds.

¹⁴ Zob. art. 22 ust. 2 pr.przeds.

¹⁵ Zob. art. 23 ust. 1 pr.przeds.

¹⁶ Zob. art. 24 ust. 2 pr.przeds.

¹⁷ Zob.: A. Piszcz, *Zawieszenie i wznowienie wykonywania działalności gospodarczej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2009, nr 10, s. 27–32; M.A. Waligórski, *Prawo przedsiębiorcy do zawieszania i wznowiania wykonywania działalności gospodarczej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2009, nr 8, s. 2–10.

działalności gospodarczej to bowiem – jak wskazuje się w orzecznictwie – nadal formalne istnienie przedsiębiorstwa¹⁸.

Zawieszenie działalności gospodarczej prowadzonej przez radcę prawnego w formie kancelarii prawnej ma charakter tymczasowy. Jest nakierowane jedynie na czasowe zaprzestanie wykonywania czynności i – choć nie jest wykluczone, że zawieszenie skutkować będzie zakończeniem takiej działalności i wykreśleniem z rejestru przedsiębiorców – wskazuje, że w przyszłości przedmiotowa działalność zostanie ponownie podjęta¹⁹.

3. Niepodejmowanie albo rezygnacja z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej jako przesłanka ustalenia świadczenia dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością

Aktualnie w obrocie prawnym pozostają trzy rodzaje świadczeń dla opiekunów osób legitymujących się orzeczeniem o niepełnosprawności. W przepisach ustawy z 23 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych²⁰ ujęto bowiem dwa rodzaje takich świadczeń opiekuńczych: świadczenie pielęgnacyjne oraz specjalny zasiłek opiekuńczy²¹, w u.w.z.o. uregulowano zaś instytucję zasiłku dla opiekuna.

Pierwsze ze świadczeń skierowanych do opiekunów, czyli świadczenie pielęgnacyjne, zostało wprowadzone przez ustawodawcę w celu udzielenia materialnego wsparcia – rezygnującym z aktywności zawodowej – osobom opiekującym się niepełnosprawnymi, a regulację w tym zakresie ustawodawca ujął w art. 17 u.ś.r. W związku z koniecznością dostosowania rozwiązań systemowych do potrzeb społecznych i możliwości finansowych państwa regulacja ta – przepisami ustawy z 7 grudnia 2012 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw²² – została istotnie zmieniona z dniem 1 stycznia 2013 r. poprzez wskazanie, że przedmiotowe świadczenie przysługuje wyłącznie wówczas, gdy niepełnosprawność osoby wymagającej opieki powstała nie później niż do ukończenia 18. roku życia albo w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej, jednak nie później niż do ukończenia 25. roku życia²³. Przepisami przywołanej ustawy

¹⁸ Zob. wyrok WSA w Poznaniu z 25 maja 2017 r., III SA/Po 150/17, LEX nr 2306735.

¹⁹ Por. A. Powałowski, *Ocena regulacji prawnej zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2010, nr 2, s. 339–348.

²⁰ Dz.U. z 2022 r. poz. 615 ze zm. (dalej: u.ś.r.).

²¹ Zob. art. 2 pkt 2 u.ś.r. Ustawodawca wyróżnia nadto jeszcze jeden rodzaj świadczenia opiekuńczego – zasiłek pielęgnacyjny – ale jest to świadczenie związane z osobą świadczeniobiorcy, a przyznawane w celu częściowego pokrycia wydatków wynikających z konieczności zapewnienia opieki i pomocy innej osobie w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji (szerzej na temat zasiłku pielęgnacyjnego zob. A. Kawecka, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych. Komentarz*, red. K. Małysa-Sulińska, A. Kawecka, J. Sapeta, Warszawa 2015, s. 241 i n.).

²² Dz.U. poz. 1548 ze zm. (dalej: ustawa nowelizująca u.ś.r. 2012).

²³ Zob. art. 17 ust. 1b u.ś.r. Zauważenia wymaga przy tym, że – wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 21 października 2014 r., K 38/13 – przepis ten w zakresie, w jakim różnicuje prawo do świadczenia pielęgnacyjnego osób sprawujących opiekę nad osobą niepełnosprawną po ukończeniu przez nią wieku określonego w tym przepisie ze względu na moment powstania niepełnosprawności, został uznany za niezgodny z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP.

z dniem 1 stycznia 2013 r. wprowadzono również nowy rodzaj świadczenia opiekuńczego²⁴, czyli specjalny zasiłek opiekuńczy, a jednocześnie ustanowiono okres przejściowy uprawniający osoby, które nabyły prawo do świadczenia pielęgnacyjnego na podstawie przepisów obowiązujących przed dniem 1 stycznia 2013 r., do otrzymywania go przez okres sześciu miesięcy od dnia jej wejścia w życie, tj. do dnia 30 czerwca 2013 r.²⁵ Po tej dacie decyzje przyznające prawo do świadczenia pielęgnacyjnego, które zostały wydane na podstawie przepisów obowiązujących przed dniem 1 stycznia 2013 r., miały wygasnąć z mocy prawa²⁶. Przywołane regulacje ustawy nowelizującej u.ś.r. 2012 Trybunał Konstytucyjny uznał za niezgodne z Konstytucją RP i wskazał konieczność przywrócenia prawa do świadczenia pielęgnacyjnego osobom, które utraciły go od 1 lipca 2013 r.²⁷ W konsekwencji powyższego – ustawą z 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów²⁸ wprowadzono zasiłek dla opiekuna, czyli nowe świadczenie przysługujące osobie, która utraciła prawo do świadczenia pielęgnacyjnego z upływem pierwszego półrocza 2013 r. w związku z wygaśnięciem z mocy prawa decyzji przyznającej jej to prawo.

Mając na uwadze powyższe, wskazać należy, że zgodnie z aktualnie obowiązującymi regulacjami normatywnymi w tym zakresie wszystkie wskazane świadczenia mogą zostać przyznane opiekunowi osoby z niepełnosprawnością, który – w związku ze sprawowaniem opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki, lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji – nie podejmuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej albo rezygnuje z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej²⁹.

Zaznaczenia wymaga przy tym, że świadczenie pielęgnacyjne może zostać przyznane – przy braku negatywnych przesłanek jego ustalenia³⁰ – matce albo ojcu, opiekunowi

²⁴ Do końca 2012 r. art. 2 pkt 2 u.ś.r. wyróżniał dwa rodzaje świadczeń opiekuńczych, a to: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne.

²⁵ Zob. art. 11 ust. 1 ustawy nowelizującej u.ś.r. 2012.

²⁶ Zob. art. 11 ust. 3 ustawy nowelizującej u.ś.r. 2012.

²⁷ Zob. wyrok TK z 5 grudnia 2013 r., K 27/13, Dz.U. poz. 1557, w którym przepisy art. 11 ust. 1 i 3 ustawy nowelizującej u.ś.r. 2012 zostały uznane za niezgodne z art. 2 Konstytucji RP.

²⁸ Dz.U. poz. 567 (dalej: u.w.z.o.).

²⁹ Zauważenia wymaga przy tym, że podnosi się brak zasadności uzależniania przyznania świadczenia dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością od niepodejmowania lub rezygnacji przez niego z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej (zob. inicjatywę ustawodawczą Senatu RP X kadencji dotyczącą projektu ustawy o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych, druk nr 273, <https://www.senat.gov.pl/prace/druki/record,11138.html>). Szerzej na ten temat zob. K. Małysa-Sulińska, *Ekspertyza prawna dotycząca rozwiązań normatywnych w zakresie przesłanki ustalenia prawa do świadczenia dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością, odnoszącej się do niepodejmowania albo rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej*, Kancelaria Senatu 2022, <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/6501/plik/oe-420.pdf>.

³⁰ Negatywne przesłanki ustalenia prawa do specjalnego zasiłku opiekuńczego zostały ujęte w art. 17 ust. 5 u.ś.r. (na ten temat zob.: A. Kawecka, K. Małysa-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, s. 281 i n.; B. Chludziński, [w:] *Świadczenia rodzinne. Komentarz*, red. P. Rączka, Warszawa 2021, s. 438 i n.).

faktycznemu dziecka, osobie będącej rodziną zastępczą spokrewnioną w rozumieniu ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³¹, innej osobie, na której zgodnie z przepisami ustawy z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy³² ciąży obowiązek alimentacyjny, z wyjątkiem osób o znacznym stopniu niepełnosprawności³³. W założeniu ustawodawcy przyznanie prawa do świadczenia pielęgnacyjnego od 1 stycznia 2013 r. miało być determinowane momentem powstania niepełnosprawności osoby wymagającej opieki, co – jak już wskazano powyżej – Trybunał Konstytucyjny uznał za niezgodne z Konstytucją RP, a jednocześnie niewarunkowane dochodem rodziny³⁴. Nadto wysokość tego świadczenia ustawodawca ustanowił w kwocie znacząco wyższej niż pozostałych świadczeń opiekuńczych. Aktualnie świadczenie pielęgnacyjne przysługuje bowiem w wysokości 2119,00 zł miesięcznie³⁵, a jego kwota podlega corocznej waloryzacji³⁶.

Specjalny zasiłek opiekuńczy przysługuje natomiast – przy braku negatywnych przesłanek jego ustalenia³⁷ – bądź osobie, na której zgodnie z przepisami k.r.o. ciąży obowiązek alimentacyjny, bądź małżonkowi osoby z niepełnosprawnością³⁸. Przyznanie przedmiotowego świadczenia w wysokości 620,00 zł miesięcznie³⁹ uzależnione jest – inaczej niż w przypadku świadczenia pielęgnacyjnego – od wysokości dochodu⁴⁰ liczonego łącznie dla rodziny osoby sprawującej opiekę oraz rodziny osoby wymagającej opieki⁴¹.

31 Dz.U. z 2022 r. poz. 447 (dalej: u.w.r.p.z.).

32 T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359. (dalej: k.r.o.).

33 Zob. art. 17 ust. 1 u.ś.r. Zob. również art. 17 ust. 1a u.ś.r., zgodnie z którym wskazano przesłanki warunkujące przyznanie świadczenia pielęgnacyjnego osobom innym niż spokrewnione w pierwszym stopniu z osobą wymagającą opieki (na ten temat zob. A. Kawecka, K. Małyśa-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, s. 272 i n.).

34 Szerzej na temat świadczenia pielęgnacyjnego zob. A. Kawecka, K. Małyśa-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, Warszawa 2015, s. 269 i n.

35 Zob. obwieszczenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z 27 października 2021 r. w sprawie wysokości świadczenia pielęgnacyjnego w roku 2022, M.P. z 2021 r. poz. 1021.

36 Zgodnie z art. 17 ust. 3a kwota świadczenia pielęgnacyjnego podlega corocznej waloryzacji od 1 stycznia, a – jak wskazano w art. 17 ust. 3b u.ś.r. – waloryzacja polega na zwiększeniu kwoty świadczenia pielęgnacyjnego o wskaźnik waloryzacji. Wskaźnikiem waloryzacji jest procentowy wzrost minimalnego wynagrodzenia za pracę, o którym mowa w ustawie z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz.U. z 2020 r. poz. 2207), obowiązującego na dzień 1 stycznia roku, w którym jest przeprowadzana waloryzacja, w stosunku do wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującej w dniu 1 stycznia roku poprzedzającego rok, w którym jest przeprowadzana waloryzacja.

37 Negatywne przesłanki ustalenia prawa do specjalnego zasiłku opiekuńczego zostały ujęte w art. 16a ust. 8 u.ś.r. (na ten temat zob.: A. Kawecka, K. Małyśa-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, s. 261 i n.; B. Chłudziński, [w:] *Świadczenia rodzinne...*, s. 415 i n.).

38 Zob. art. 16a ust. 1 u.ś.r. (na ten temat zob. A. Kawecka, K. Małyśa-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, s. 255 i n.).

39 Zob. § 1 pkt 14 rozporządzenia Rady Ministrów z 13 sierpnia 2021 r. w sprawie wysokości dochodu rodziny albo dochodu osoby uczącej się stanowiących podstawę ubiegania się o zasiłek rodzinny i specjalny zasiłek opiekuńczy, wysokości świadczeń rodzinnych oraz wysokości zasiłku dla opiekuna, Dz.U. poz. 1481.

40 Zgodnie z art. 16a ust. 2 u.ś.r. dochód ten w przeliczeniu na osobę nie może przekroczyć kwoty, o której mowa w art. 5 ust. 2 u.ś.r., przy czym przepisy ust. 4–9 tego artykułu stosuje się odpowiednio.

41 Szerzej na temat specjalnego zasiłku opiekuńczego zob.: A. Kawecka, K. Małyśa-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, s. 254 i n.; B. Chłudziński, [w:] *Świadczenia rodzinne...*, s. 400 i n.

Zasiłek dla opiekuna przysługuje zaś osobie, która – w związku z wygaśnięciem z mocy prawa decyzji przyznającej prawo do świadczenia pielęgnacyjnego – utraciła prawo do przedmiotowego świadczenia od 1 lipca 2013 r.⁴², a spełniała warunki do jego otrzymania określone w u.ś.r. w brzmieniu obowiązującym w dniu 31 grudnia 2012 r.⁴³ Nadto – jeżeli opiekunem osoby z niepełnosprawnością jest rolnik, małżonek rolnika lub domownik w rozumieniu przepisów ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników⁴⁴ – przedmiotowe świadczenie przysługuje w przypadku zaprzestania prowadzenia przez nich gospodarstwa rolnego albo wykonywania pracy w takim gospodarstwie⁴⁵, co potwierdza złożenie stosownego oświadczenia⁴⁶. Aktualnie zasiłek dla opiekuna wynosi 620,00 zł miesięcznie⁴⁷, a kwota ta odpowiada wysokości specjalnego zasiłku opiekuńczego⁴⁸.

4. Zawieszenie działalności prowadzonej w formie kancelarii radcy prawnego a możliwość ustalenia świadczenia dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością

Ustalenie opisanych powyżej świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością – jak już wskazano powyżej – determinowane jest niepodejmowaniem albo rezygnacją z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. Z założenia bowiem świadczenia te mają charakter rekompensaty za rezygnację z aktywności zawodowej w związku ze sprawowaniem opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji. Wydaje się zatem, iż bezspornie powinien istnieć związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy rezygnacją z aktywności zawodowej a podjęciem opieki nad osobą z niepełnosprawnością⁴⁹.

⁴² Zob. art. 2 ust. 1 u.w.z.o.

⁴³ Zob. art. 2 ust. 2 u.w.z.o. Na temat regulacji art. 17 ust. 1 u.ś.r. w brzmieniu obowiązującym w dniu 31 grudnia 2012 r. zob. K. Małyś-Sulińska, *Wygaśnięcie decyzji o przyznaniu prawa do świadczenia pielęgnacyjnego jako przesłanka ustalenia prawa do zasiłku dla opiekuna*, „Casus” 2015, nr 76, s. 40.

⁴⁴ Dz.U. z 2021 poz. 266 ze zm.

⁴⁵ Zob. art. 3 ust. 1 u.w.z.o.

⁴⁶ Zgodnie z art. 3 ust. 2 u.w.z.o. zaprzestanie prowadzenia gospodarstwa rolnego lub zaprzestanie wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym potwierdza się stosownym oświadczeniem złożonym pod rygorem odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań. Składający oświadczenie jest obowiązany do zawarcia w nim klauzuli następującej treści: „Jestem świadomy odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia”, przy czym klauzula ta zastępuje pouczenie organu o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań.

⁴⁷ Zob. § 1 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 13 sierpnia 2021 r. w sprawie wysokości dochodu rodziny albo dochodu osoby uczącej się stanowiących podstawę ubiegania się o zasiłek rodzinny i specjalny zasiłek opiekuńczy, wysokości świadczeń rodzinnych oraz wysokości zasiłku dla opiekuna, Dz.U. poz. 1481.

⁴⁸ Szerzej na temat zasiłku dla opiekuna zob.: K. Małyś-Sulińska, *Wygaśnięcie decyzji o...*, s. 36 i n.

⁴⁹ Por. A. Kawecka, K. Małyś-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, s. 256–257.

Mając na uwadze powyższe, należy wskazać, że – zgodnie z definicją ujętą w art. 3 pkt 22 u.ś.r. – przez zatrudnienie lub inną pracę zarobkową należy rozumieć między innymi prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej, a jako taką – zgodnie z tym, co wskazano powyżej – postrzegać należy również działalność zawodową radcy prawnego prowadzoną w formie kancelarii. Odpowiedzi wymaga zatem pytanie, czy zawieszenie przez radcę prawnego działalności prowadzonej w formie kancelarii prawnej może być uznane za realizację przesłanki uprawniającej do ustalenia świadczenia dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością. W tym zakresie prezentowane są bowiem dwa przeciwstawne stanowiska. Według pierwszego z nich pojęcie rezygnacji z zatrudnienia lub innej działalności zarobkowej należy wyklądać w sposób ścisły, a to dlatego, że wiąże się ono z określonymi stosunkami prawnymi, a nie okolicznościami faktycznymi. Uzasadniając to stanowisko, podnosi się, że osoba, która jedynie zawiesiła działalność gospodarczą, nie wykreślając jej ze stosownego rejestru, nie spełnia warunku rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, albowiem nadal jest przedsiębiorcą, składa deklaracje, wypełnia obowiązki związane z czynnościami do dnia jej zawieszenia, mimo że nie świadczy swoich usług i nie otrzymuje z tego tytułu wynagrodzenia⁵⁰.

Według drugiego stanowiska zawieszenie prowadzenia działalności gospodarczej wypełnia zaś przesłankę rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. Na poparcie tego stanowiska wskazuje się, że zgodnie z art. 25 ust. 1 pr.przeds. w okresie zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej przedsiębiorca nie może wykonywać działalności gospodarczej i osiągać bieżących przychodów z pozarolniczej działalności gospodarczej. W związku z tym – jak wskazuje się w orzecznictwie sądów administracyjnych – zawieszenie działalności gospodarczej należy zatem uznać za faktyczną rezygnację z jej wykonywania⁵¹.

Mając na uwadze powyższe, zauważenia wymaga, że radca prawny, który zawiesza prowadzenie działalności gospodarczej w formie kancelarii prawnej, nie traci jednocześnie prawa do wykonywania zawodu, gdyż to wymaga złożenia odrębnego wniosku

⁵⁰ Zob.: stanowisko samorządowego kolegium odwoławczego przedstawione m.in. w wyroku WSA w Gliwicach z 10 września 2021 r., II SA/GI 569/21, LEX nr 3225838 czy w wyroku WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 2 września 2021 r., II SA/Go 568/21, LEX nr 3225411. Warto dodatkowo wskazać, że argumentów za tym stanowiskiem dostarcza również ocena spełnienia przesłanki rezygnacji z zatrudnienia na gruncie stosunku pracy. NSA wskazał, że względy systemowe nie dają podstaw do przyjęcia, że w zamiarze ustawodawcy leżało utożsamienie utraty dochodów z tytułu zatrudnienia z zaprzestaniem wykonywania pracy. Przeczy temu fakt, że ustawa zna pojęcie utraty dochodu. W szczególności jest nią utrata dochodu spowodowana uzyskaniem prawa do urlopu wychowawczego, a sytuacja ta nie jest tożsama z utratą zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. W kwestii wykładni art. 3 pkt 22 u.ś.r. Naczelny Sąd Administracyjny podkreślił, że definicja zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej służy określeniu podstaw prawnych, na jakich praca może być wykonywana, i łączy definiowane pojęcie z określonymi stosunkami prawnymi, a nie okolicznościami faktycznymi, w szczególności z faktycznym wykonywaniem czynności zawodowych, świadczeniem usług czy faktycznym prowadzeniem działalności gospodarczej (zob. wyrok NSA z 10 sierpnia 2020 r., I OSK 467/20, LEX nr 3046201).

⁵¹ Zob.: wyrok WSA w Warszawie z 27 września 2012 r., I SA/Wa 1596/12, LEX nr 1232715; wyrok WSA w Warszawie z 27 lutego 2019 r., I SA/Wa 2234/18, LEX nr 3012798; wyrok WSA w Gliwicach z 10 lipca 2021 r., II SA/GI 569/21, LEX nr 3225838; wyrok WSA w Łodzi z 29 stycznia 2021 r., II SA/Łd 337/20, LEX nr 3121137. Por. też A. Kawecka, K. Małysa-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, s. 279.

do właściwej okręgowej izby radców prawnych o skreślenie z listy radców prawnych⁵². W naszej ocenie nie jest to jednak okoliczność, która stoi w sprzeczności z możliwością uznania, że zawieszenie działalności kancelarii radcy prawnego wypełnia przesłankę rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. Przemawia za tym kilka argumentów. W pierwszej kolejności należy ponownie zwrócić uwagę na cel przedmiotowych świadczeń opiekuńczych, którym jest materialne wsparcie osób, które rezygnują z aktywności zawodowej, by opiekować się osobą z niepełnosprawnością. Tym samym przywołane powyżej świadczenia mają zastąpić dochód wynikający z działalności zarobkowej, której nie może podjąć osoba sprawująca opiekę. Stanowią one zatem rekompensatę za utracenie możliwości zarobkowania i wsparcie osób przyjmujących na siebie realizację obowiązków spoczywających na państwie kosztem własnych możliwości działalności zawodowej⁵³. Osoba zawieszająca działalność gospodarczą znajduje się właśnie w takiej sytuacji, czyli traci swoje możliwości zarobkowe. Zawieszenie działalności gospodarczej należy zatem uznać jako faktyczną rezygnację z jej wykonywania. Zawieszenie takie – jak wskazuje się w literaturze – należy bowiem traktować jako przerwę w prowadzeniu działalności gospodarczej, która została wymuszona okolicznościami uniemożliwiającymi jej prowadzenie w sposób zorganizowany i ciągły dla realizacji celu zarobkowego⁵⁴.

Mając zatem w szczególności na uwadze, że w trakcie zawieszenia działalności wykonywanej w formie kancelarii radca prawny – choć może realizować pewne czynności typowe dla przedsiębiorcy – nie prowadzi działalności zawodowej i nie uzyskuje z tego tytułu dochodów, przyjąć należy spełnienie przesłanki rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, która warunkuje możliwość ustalenia opisanych powyżej świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością. Należy przy tym poczynić jednak zastrzeżenie, że radca prawny zawieszający działalność gospodarczą prowadzoną w formie kancelarii prawnej jest zobligowany jednocześnie do zaprzestania prowadzenia jakiegokolwiek innej działalności zarobkowej.

Za przyjęciem, że zawieszenie działalności gospodarczej spełnia przesłankę warunkującą możliwość ustalenia opisanych powyżej świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością przemawia również zasada równości wobec prawa ujęta w art. 32 ust. 1 Konstytucji RP. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wielokrotnie

52 Skreślenie z listy radców prawnych – zgodnie z art. 29 u.r.p. – może nastąpić również w wypadku choćby częściowego ograniczenia zdolności do czynności prawnych, utraty z mocy wyroku sądowego praw publicznych, nieuiszczania składek członkowskich za okres dłuższy niż jeden rok, śmierci radcy prawnego, orzeczenia dyscyplinarnego lub wyroku sądowego o pozbawieniu prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego. Rada okręgowej izby radców prawnych – jak wskazano w art. 29¹ u.r.p. – podejmuje uchwałę w sprawie skreślenia z listy radców prawnych w terminie 30 dni od powzięcia wiadomości o zaistnieniu zdarzenia uzasadniającego tę czynność.

53 Por.: A. Kawecka, K. Małysa-Sulińska, [w:] *Ustawa o świadczeniach rodzinnych...*, s. 270; B. Chludziński, [w:] *Świadczenia rodzinne...*, s. 423. Zob. też: wyrok WSA we Wrocławiu z 9 stycznia 2020 r., IV SA/Wr 445/19, LEX nr 3010895; wyrok WSA w Łodzi z 17 stycznia 2019 r., II SA/Łd 1058/18, LEX nr 2619142; wyrok WSA w Białymstoku z 19 lutego 2019 r., II SA/Bk 820/18, LEX nr 2636594; wyrok WSA w Gliwicach z 25 listopada 2019 r., II SA/Gl 970/19, LEX nr 2761325.

54 M. Waligórski, *Prawo przedsiębiorcy do zawieszania i wznawiania wykonywania działalności gospodarczej*, „Przeгляд Ustawodawstwa Gospodarczego” 2009, nr 8, teza nr 1.

podnoszono, że zasada równości polega na tym, że wszystkie podmioty prawa (adresaci norm prawnych), charakteryzujące się daną cechą istotną (relewantną) w równym stopniu, mają być traktowane równo, a więc według jednakowej miary, bez różnicowań zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących⁵⁵. Radca prawny zawieszający działalność prowadzoną w formie kancelarii znajduje się bowiem – mając na uwadze brak uzyskiwania przez niego dochodu – w identycznej sytuacji jak podmiot, który tę działalność likwiduje. Rekompensata utraconego zarobku stanowi zaś – jak już podniesiono to powyżej – *ratio legis* ustalenia opisanych powyżej świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością. Brak jest zatem uzasadnienia, aby opisane powyżej sytuacje traktować w sposób odmienny.

W orzecznictwie podnosi się również, że za szerokim rozumieniem przepisów regulujących przyznanie świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością przemawia wykładnia prokonstytucyjna. Należy uznać, że zasada sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP) oraz zasada obowiązku udzielania szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej (art. 71 ust. 1 zdanie drugie Konstytucji RP) i osobom z niepełnosprawnością (art. 69 Konstytucji RP) nakazują wyklądać przepisy regulujące przyznanie tych świadczeń, tak by wspierać osoby podejmujące się opieki nad osobą z niepełnosprawnością i, w konsekwencji, nie przyjmować formalistycznego rozumienia przesłanki rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej jako warunku uzyskania analizowanych świadczeń⁵⁶.

5. Podsumowanie i wnioski

Analiza przywołanych powyżej przepisów wskazuje, że zawieszenie przez radcę prawnego działalności zawodowej prowadzonej w formie kancelarii prawnej wypełnia przesłankę rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. Jeśli zatem osoba taka nie podejmuje innego zatrudnienia lub pracy zarobkowej, to – przy zastrzeżeniu spełniania pozostałych przesłanek ustawowych – możliwe jest ustalenie na jej rzecz jednego z opisanych powyżej świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością. W trakcie zawieszenia działalności zawodowej prowadzonej w formie kancelarii prawnej radca prawny nie prowadzi bowiem działalności zawodowej i nie uzyskuje z tego tytułu dochodów, a istota świadczeń dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością sprowadza się do zrekompensowania zarobku utraconego w związku ze sprawowaniem opieki. W związku z powyższym – w kontekście weryfikacji przesłanki rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej – nie może mieć znaczenia okoliczność, że w trakcie zawieszenia

⁵⁵ Zob.: wyrok TK z 9 marca 1988 r., U 7/87, OTK 1988, nr 1, poz. 1. Por. też: wyrok TK z 6 maja 1998 r., K 37/97, OTK 1998, nr 3, poz. 33; wyrok TK z 20 października 1998 r., K 7/98, OTK 1998, nr 6, poz. 96; wyrok TK z 17 maja 1999 r., P 6/98, OTK 1999, nr 4, poz. 76; wyrok TK z 4 stycznia 2000 r., K 18/99, OTK 2000, nr 1, poz. 1; wyrok TK z 18 grudnia 2000 r., K 10/00, OTK 2000, nr 8, poz. 298; wyrok TK z 21 maja 2002 r., K 30/01, OTK-A 2002, nr 3, poz. 32; wyrok TK z 28 maja 2002 r., P 10/01, OTK-A 2002, nr 3, poz. 35 oraz wyrok TK z 18 marca 2014 r., SK 53/12, OTK-A 2014, nr 3, poz. 32.

⁵⁶ Zob. wyrok NSA z 26 stycznia 2022 r., I OSK 923/21, LEX nr 3322769.

działalności prowadzonej w formie kancelarii prawnej radca prawny jest zobligowany podejmować pewne czynności typowe dla przedsiębiorcy. Przyjęcie odmiennej wykładni przedstawionych regulacji jest bowiem trudne do pogodzenia z założeniami systemu świadczeń opiekuńczych, a także przywołanymi powyżej zasadami ujętymi w Konstytucji RP.

Bibliografia

Literatura

- Koroluk S., *Cechy działalności gospodarczej w świetle ustawy o swobodzie działalności gospodarczej*, [w:] A. Powałowski, S. Koroluk, *Podejmowanie działalności gospodarczej w świetle regulacji prawnych*, Bydgoszcz–Gdańsk 2005.
- Kosikowski C., *Publiczne prawo gospodarcze Polski i Unii Europejskiej*, Warszawa 2010.
- Małysa-Sulińska K., *Ekspertyza prawna dotycząca rozwiązań normatywnych w zakresie przesłanki ustalenia prawa do świadczenia dla opiekuna osoby z niepełnosprawnością, odnoszącej się do niepodjęcia albo rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej*, Kancelaria Senatu 2022.
- Małysa-Sulińska K., *Wygaśnięcie decyzji o przyznaniu prawa do świadczenia pielęgnacyjnego jako przesłanka ustalenia prawa do zasiłku dla opiekuna*, „Casus” 2015, nr 76.
- Mihułka T., Warchoł M., *Ustawa – Prawo przedsiębiorców*, [w:] *Konstytucja biznesu*, red. A. Borkowski, dodatek do „Dziennika Gazety Prawnej”, Warszawa 2018.
- Piszcz A., *Zawieszenie i wznowienie wykonywania działalności gospodarczej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2009, nr 10.
- Powałowski A., *Ocena regulacji prawnej zawieszenia wykonywania działalności gospodarczej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2010, nr 2A.
- Powałowski A., *Zawieszenie wykonywania działalności gospodarczej*, [w:] *Leksykon prawa gospodarczego publicznego*, red. A. Powałowski, Warszawa 2015.
- Ustawa o świadczeniach rodzinnych. Komentarz*, red. K. Małysa-Sulińska, A. Kawecka, J. Sapeta, Warszawa 2015.
- Walaszek-Pyziół A., *Swoboda działalności gospodarczej. Studium prawne*, Kraków 1994.
- Waligórski M.A., *Prawo przedsiębiorcy do zawieszania i wznowiania wykonywania działalności gospodarczej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2009, nr 8.
- Świadczenia rodzinne. Komentarz*, red. P. Rączka i in., Warszawa 2021.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 sierpnia 2021 r. w sprawie wysokości dochodu rodziny albo dochodu osoby uczącej się stanowiących podstawę ubiegania się o zasiłek rodzinny i specjalny zasiłek opiekuńczy, wysokości świadczeń rodzinnych oraz wysokości zasiłku dla opiekuna (Dz.U. z 2021 r. poz. 1481).
- Ustawa z 23 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 615 ze zm.).
- Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2012 r. poz. 788 ze zm.).
- Ustawa z 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów (Dz.U. z 2014 r. poz. 567).

- Ustawa z 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2020 r. poz. 823 ze zm.).
- Ustawa z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 75 ze zm.).
- Ustawa z 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2021 r. poz. 162 ze zm.).
- Ustawa z 7 grudnia 2012 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2012 r. poz. 1548 ze zm.).
- Ustawa z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2022 r. poz. 447).

Orzeczenia

- Wyrok TK z 17 maja 1999 r., P 6/98, OTK 1999, nr 4, poz. 76.
- Wyrok TK z 18 grudnia 2000 r., K 10/00, OTK 2000, nr 8, poz. 298.
- Wyrok TK z 18 marca 2014 r., SK 53/12, OTK-A 2014, nr 3, poz. 32.
- Wyrok TK z 20 października 1998 r., K 7/98, OTK 1998, nr 6, poz. 96.
- Wyrok TK z 21 maja 2002 r., K 30/01, OTK-A 2002, nr 3, poz. 32.
- Wyrok TK z 21 października 2014 r., K 38/13, OTK-A 2014 nr 9 poz. 104.
- Wyrok TK z 28 maja 2002 r., P 10/01, OTK-A 2002, nr 3, poz. 35.
- Wyrok TK z 4 stycznia 2000 r., K 18/99, OTK 2000, nr 1, poz. 1.
- Wyrok TK z 5 grudnia 2013 r., K 27/13, Dz.U. poz. 1557.
- Wyrok TK z 6 maja 1998 r., K 37/97, OTK 1998, nr 3, poz. 33.
- Wyrok TK z 9 marca 1988 r., U 7/87, OTK 1988, nr 1, poz. 1.
- Wyrok NSA z 10 sierpnia 2020 r., I OSK 467/20, LEX nr 3046201.
- Wyrok NSA z 16 listopada 2006 r., II FSK 1375/05, LEX nr 291825.
- Wyrok NSA z 20 września 2007 r., II FSK 1028/06, LEX nr 377519.
- Wyrok NSA z 26 stycznia 2022 r., I OSK 923/21, LEX nr 332276.
- Wyrok WSA we Wrocławiu z 4 sierpnia 2016 r., I SA/Wr 483/16, LEX nr 2100254.
- Wyrok WSA we Wrocławiu z 9 stycznia 2020 r., IV SA/Wr 445/19, LEX nr 3010895.
- Wyrok WSA w Białymstoku z 19 lutego 2019 r., II SA/Bk 820/18, LEX nr 2636594.
- Wyrok WSA w Gdańsku z 27 stycznia 2016 r., I SA/Gd 1725/15.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 10 lipca 2021 r., II Sa/Gl 569/21, LEX nr 3225838.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 10 września 2021 r., II SA/Gl 569/21, LEX nr 3225838.
- Wyrok WSA w Gliwicach z 25 listopada 2019 r., II SA/Gl 970/19, LEX nr 2761325.
- Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 2 września 2021 r., II SA/Go 568/21, LEX nr 3225411.
- Wyrok WSA w Kielcach z 11 marca 2010 r., I SA/Ke 131/10.
- Wyrok WSA w Krakowie z 24 czerwca 2008 r., I SA/Kr 671/07.
- Wyrok WSA w Poznaniu z 25 maja 2017 r., III SA/Po 150/17, LEX nr 2306735.
- Wyrok WSA w Warszawie z 27 lutego 2019 r., I SA/Wa 2234/18, LEX nr 3012798.
- Wyrok WSA w Warszawie z 27 września 2012 r., I SA/Wa 1596/12, LEX nr 1232715.
- Wyrok WSA w Warszawie z 29 października 2008 r., III SA/Wa 962/08.
- Wyrok WSA w Łodzi z 17 stycznia 2019 r., II SA/Łd 1058/18, LEX nr 2619142.
- Wyrok WSA w Łodzi z 29 stycznia 2021 r., II SA/Łd 337/20, LEX nr 3121137.